

JANCSÁKNÉ MAJZIK ANDREA

majzika@jgypk.szte.hu

szakvezető tanár, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskola

Történelemoktatás életútinterjúk használatával – Az 1956-os forradalom általános iskolai tanításának tantárgy-pedagógiai tanulságai

History Education with Life Interviews – What We Can Learn
about the Methodology of Teaching the 1956 Revolution in Upper-
primary School

ABSTRACT

The study summarises what experience we gained from our approach to teach lessons on the 1956 Revolution and War of Freedom with the help of video interviews. In 2018, three classes (N=53) and in 2019, two classes (N=39) took part in a history lesson using video interview excerpts directly linked to the immediate causes of the revolution and war of freedom. The lessons were 45-minute long and took place at the time specified in the syllabus. In the first two lessons, we examined if the teaching objectives were achieved, and then modified the lesson plans in our research group's workshop. In the next year, the lessons following the new lesson plan were examined in the same way. Data collection took place through questionnaires, which were administered to the students before and after the lessons they attended. The present study analyses these data along with the focus group interviews conducted with the students after the lessons. Our findings reveal that lessons applying the new methodological approach (historical thinking and inquiry-based learning) and using video excerpts made it more effective for students to process the teaching material, understand the information and deepen their knowledge. Video excerpts have become a useful tool for research-based education. Realizing the finalized lesson plan supported group work and allowed for student engagement, providing grounds for posing questions, discussing dilemmas, and sharing and confronting opinions, thus contributing to the development of critical thinking.

KEYWORDS

1956 Revolution, oral history, interviews, history education

DOI 10.14232/belv.2020.4.4

<https://doi.org/10.14232/belv.2020.4.4>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Jancsákné Majzik Andrea (2020): Történelemoktatás életútinterjúk használatával – Az 1956-os forradalom általános iskolai tanításának tantárgy-pedagógiai tanulságai. *Belvedere Meridionale* vol. 32. no. 4. 50–65. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

A Nemzeti alaptantervek kidolgozásának kezdetétől a 2020-as NAT-al bezárólag a mindenkori elvárások élén szerepel a gyerekek széleskörű, a felnőtté válás és a felnőtt létezéshez szükséges kompetenciáinak fejlesztése. Ennek megalapozásához jelen nemzeti alaptantervünk nagy hangsúlyt helyez a tanulás kompetenciájának kérdéskörére. A kerettanterv megfogalmazza, hogy a tanuló különféle jellegű tudástartalmakkal és különböző típusú feladatokkal találkozók, és ezek megtanulásához, elvégzéséhez különféle módszereket kell választania. „A történelmi információk keresése és feldolgozása, a forráskritika, a következtetések levonása és egyéb gondolkodási műveletek közvetítő hatásuk révén általában fejlesztik a tanulási kompetenciákat.” (NAT 2020) A tanulási kompetencia fejlesztése érdekében az ember és társadalom műveltségterületen tanító pedagógusok feladata e célokat megfelelő módszerekkel támogatni, azokat lehetőségükhöz képest továbbfejleszteni.

Vannak a történelemnek vannak olyan pillanatai, amikor az egyes embernek az élettörténete (lifestory) összekapcsolódik a történelemmel, amikor egy személy olyan szerepet vállal, mellyel akár sorsfordító eseményekhez is hozzájárulhat. Az élettörténetek rögzítése évszázadokra nyúlik vissza. Audiovizuális megőrkítése alig több egy évszázadnál. A módszertani alapokra épülő tanításban való felhasználása azonban néhány évtizedes. Az oral history, „az eseményekben résztvevőkkel készített beszélgetések tudományos dokumentálása és elemzése [...] a mai technikai feltételek mellett pedig az ilyen interjúk bemutatása az iskolai történelemórákon is egyre könnyebben megvalósítható.” (KOJANITZ 2018: 77).

Az MTA–SZTE Elbeszélte Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport 2016-ban alakult és működik a Magyar Tudományos Akadémia tantárgy-pedagógiai programjának égisze alatt.

A tantárgy-pedagógiai fejlesztés indokoltságát az ifjúságszociológiai kutatások által (GÁBOR 2006) bemutatott generációs korszakváltásnak a legutóbbi évek oktatásszociológiai kutatásai által is megerősített neveléstudományi és tantárgy-pedagógiai vonatkozásai (Zsolnai 2017; Jancsák 2018, 2020b) azt jelezték, komoly következményekkel jár, hogy a beszélgetéssel töltött idő a családban csökken, a digitális bennszülöttek kutyúkkal élnek, a globalizáció behatolási szintje magas, a kollektív emlékezet elhalványul, amely új kihívásokat ró a történelemoktatásra (FISCHERNÉ 2011, KAPOSI 2017, KOJANITZ 2018, JANCÁK 2019a, 2020a).

Az MTA–SZTE Elbeszélt Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoport a kutatási tényeken alapuló oktatásfejlesztés terén vállalkozott feladatra és célja szerint az értékelített történelemtanítás szemléletmódjának erősödését támogatja. A videóinterjúk hatékonysága ifjúságkutatók, oktatáskutató és -fejlesztő szakemberek tudományos kutatásai által bizonyított tény (Jancsák 2018, 2019b, Kojanitz 2018). Az 1956-os forradalmat elindító szegedi események videóinterjújával támogatott feldolgozásakor a tanórai gyakorlati megvalósítást vállaltuk.

A hatályos 8. osztályos tankönyv és a hozzá kapcsolódó munkafüzet áttekintésekor felmerül a kérdés, miszerint a tananyag tartalmaz-e hangképes forrásokat, ajánl-e videóinterjú, dokumentumfilm és/vagy játékfilm részleteket. A következőkben röviden bemutatom a tankönyvben szereplő írott és képes források arányát, illetve azok bevonhatóságát a tananyagba. Továbbá azt is, hogy a tankönyv jelzi-e az interneten szabadon elérhető tartalmak bevonási lehetőségét, s ha igen, milyen mértékben?

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc témakörének feldolgozását a tankönyv néhány képi forrással és visszaemlékezéssel segíti. A forradalom közvetlen előzményei között „Az egyetemisták követelése” bekezdés rövid egységként tartalmazza a szegedi MEFESZ megalakulását 1956 októberében.¹ A lecke nem tartalmaz videóinterjú részletet, forráselemzésre alkalmas dokumentumfilm részletet, eredeti hang, vagy képfelvételre utaló forrásokat, online elérhetősegeket. A tankönyv ugyan az első oldalakon javasolja az interneten való kutatást néhány hasznos honlap megjelölésével, de ha megfelelő időben a tanárok nem utalnak ezekre és a tankönyv sem utal vissza az adott tananyag tárgyalásakor, akkor tanév közben feledésbe merülhet az ilyen források használata.

Az 1956-os forradalom eseményeit tárgyaló lecke mozgóképi feldolgozásra való utalásokat nem tartalmaz, így személyes visszaemlékezéseket videóinterjú formájában, dokumentum-, vagy játékfilmeket sem ajánl. Ezzel szemben a mai gyermekszemmel befogadható videós anyagok a tankönyvi szöveg mellett közelebb hozzák az eseményeket a „benne lenni, megosztani” nemzedékekhez, és a videóinterjúk elbeszélések, mint személyes narratívák (PÁSZKA 2009, 2017; GYÁNI 2000, 128–144) megfelelő forráselemzéssel, forráskritikával segíthetik a történelemtanítást.

A tankönyvhöz Légrádi Fruzsina által készített tanmenetjavaslat kapcsolódási pontként a *magyar nyelv és irodalom mellett, mozgóképkultúra és médiaismeret területén: játékfilmet (Goda Krisztina: Szabadság, szerelem) említ. Ahogy más filmes anyagot, ezen alkotást sem*

¹ A tankönyv 71. oldalán a MEFESZ mozaikszó feloldása helytelenül szerepel (így: Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége). A történelem 8. okostankönyv – a kutatócsoport javaslatára – az elmúlt tanévtől helyesen szerepelteti a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége elnevezésű szervezet pontos nevét: „**1956 októberében a szegedi egyetem hallgatói** kiváltak kommunista párt ifjúsági szervezetéből (Dolgozó Ifjúság Szövetsége), és **megalakították a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét** (MEFESZ). Példájukat rövidesen az ország többi egyetemén is követték.” https://www.nkp.hu/tankonyv/tortenelem_8/lecke_02_016

célszerű tanórai keretben mozizva, passzív befogadással megnézni, hanem feladatokkal, kérdésekkel támogatottan, részleteket kiemelve „forrásként” feldolgozni, akár egyes részleteit párhuzamba állítani audiovizuálisan megőrzött személyes visszaemlékezésekkel. Ezek lehetnek olyan családi interjúk is, melyeket a gyermekek kezdeményeznek a nagy- és dédszüleikkel. A beszélgetések készítésének módjához a történelemtanárok segítséget adhatnak a gyerekeknek. A családtörténetek interjú formájában való megőrzését tanulmányi verseny kereteibe is ágyazhatjuk. E szempontból figyelemre méltó, hogy a Kerettanterv a tanulói ismeretszerzés egy lehetőségének tanúk meghallgatását és jegyzetek készítését javasolja. A történelmi események tanúinak, elszenvedőinek, cselekvő részeseinek meghallgatásán a vizsgált tanórán videóinterjú részleteket értünk, és hangsúlyozzuk, hogy mindezeket, mint forrást alkalmazzuk. Az ilyen családi elbeszélések hasznosulását abban is láthatjuk, hogy a családokban megőrzött történetek előkerülnek, a családi körben folytatott beszélgetések támogatják a történelemtanítás céljainak elérését.

MÓDSZERTANI MEGJEGYZÉSEK

Jelen tanulmány az 1956-os forradalom és szabadságharc témakörében érintett, videóinterjúval támogatott tanórák tantárgy-pedagógiai megközelítéséből adódó tanulságokat foglalja össze. Az 1956-os forradalom és szabadságharc közvetlen előzményeihez kapcsolt videóinterjú-részleteket tartalmazó órán 2018-ban három osztály (53 fő töltötte ki a kérdőívet), 2019-ben két osztály (39 fő töltötte ki a kérdőívet) vett részt², a tanmenetben előre megtervezett időpontban, negyvenöt perces tanórai keretek között.

A két tanév során az órában érintett tanulók 40%-a volt fiú, 60%-a lány. A tanulók között felülreprezentáltak az értelmiségi szülők alkotta családok gyermekei. A tanulók történelem iránti érdeklődése az iskolai ötfokú osztályzás mintája szerint 3,6-os. Az előző évi tanulmányi átlag 56%-uk esetében jeles, 39 %-uk esetében jó volt. Ezen adatok alapján azt mondhatjuk, hogy az osztályok összetétele nem tekinthető átlagosnak. Ugyanakkor pedig a diákok válasza alapján a családban beszélgetéssel töltött idő a hét közben másfél órát, a hétvégén két és fél órát jelent, internetezéssel pedig hétközben két és fél, hétvégén pedig öt órát töltenek. Adataink szerint az érintett diákok 36%-a mindig online, ha valamit (üzenet, mail, stb.) érkezik, szinte azonnal válaszol rá. E szempontból azt mondhatjuk, hogy a vizsgált osztályok tanulói körében éppen olyan nagy az internet szabadidős szerepe, mint a korosztály többi tagja esetében. Az online életforma esetében pedig azt állapíthatjuk meg, hogy e tanulók, a screenager generáció más tagjaival azonos sebezhetőségekkel jellemezhetők. A családi beszélgetéssel töltött idő pedig éppolyan csekély, mint más iskolákban tanuló gyermekek esetében. A tanított osztályokban erősen felülreprezentáltak a magolók (a tanulók 71-82%-a magolva tanul, és csak 50%-uk tanulási módszere a tudás konstruálása).

² A 2018-as tesztelési időszak során az osztályokban magát a történelem tantárgyat egy kolléga tanította, ezen tanórák esetében „vendégként” tanítottam, 2019-ben pedig két saját osztályban történt a tanóra.

	4-es válaszok (%)	5-ös válaszok (%)
Amikor tanulok megpróbálok memorizálni és megjegyezni amennyit csak lehet	34	48
Amikor tanulok úgy gyakorlok, hogy újra és újra elmondom az anyagrészt vagy az anyagot magamnak	3	41
Amikor tanulok amit hallok vagy olvasok átgondolom és következtetéseket próbálok tenni	27	23
Amikor tanulok átgondolom, hogy mi az, amit a későbbiekben is használhatok ebből a tudásból	26	24

forrás: MTA-SZTE ETTK

Magyarország 1945-től az 1956-os forradalom és szabadságharc leveréséig témakörhöz kapcsolható tematikus tervbe ágyazott és óratervezettel (JANCSÁKNÉ 2019) kiegészített tanóra multimédiás tananyagot, mint szemléltető eszközt, forrást, és kordokumentumot alkalmaz. Az általunk kidolgozott tanóra a 8. osztályos tananyag szerves részeként nyújt segítséget az 1956-os forradalom és szabadságharc tanításához. A tanóra címe: A forradalom indítósziokrája. A tanóra a kutatócsoport által készített 12 perces interjú³ részleteit építi a tananyagba. Az eredeti helyszínen, a SZTE Bölcsészettudományi Karának Auditorium Maximumában felvett, Dr. Kiss Tamással a szegedi MEFESZ alapítójával készült visszaemlékezést (JANCSÁKNÉ 2019).

Felmerülő kérdés, hogy a videóinterjú, a személyes narratíva alkalmas-e arra, hogy az oktatásba beemeljük? Hatékony forrás-e? Hatékonyabb-e mint például egy írásos forrás. A személyes visszaemlékezés nyelvezete mai. Jelen esetben ott a beszélő fej, aki elmondja élettörténetét. A tanulók benne vannak az ún. beszédcselekvési térben. Az általunk kidolgozott óratervben az interjúalany nézőpont és képkivágás szempontjából úgy, mint egy életeről mesélő családtag jelenik meg, és emlékeinek részletei szerkesztve, az adott oktatási célra előkészítve kerülnek beépítésre a tanórába. A forrásként való beszerkesztettség és akként való kezelés megalapozza a választott témakörhöz illeszkedő kutatásalapú tanulási módszer alkalmazását, mint a NAT adta lehetőség megvalósítását.

GONDOLATOK A VIDEÓINTERJÚS ÓRA SZAKMÓDSZERTANI ALAPJAIRÓL

Az interjú alanya nemcsak az események tanúja, hanem cselekvő résztvevője is, az egyik kulcsszereplő. Ő volt az, aki mint a MEFESZ létrehozásának egyik kezdeményezője 1956. október huszadikán a MEFESZ politikai követeléseit felolvasta a diákgyűlésen. Tevékenységét, szerepét dokumentumok és a Magyar Rádió archívumában szereplő, október 20-i diákgyűlésen készült hangfelvétel bizonyítja.

Itt szükséges egy rövid megjegyzést tenni. Pedagógiai tapasztalataink nyomán megállapíthatjuk, hogy a hős fogalma a jelen generációkban halványodik. Általánosan elfogadott, hogy az a hős, akit a történelem hőssé avatott. De hős az is, aki (felelősségteljes, empatikus, altruista,

³ <https://www.youtube.com/watch?v=T40Z4oJQLD4> valamint <https://eyewitness.hu/hu/1956-os-forradalom-es-szabadsagharc-altalanos-iskola/>

önfeláldozó módon) a humanista értékrend szerint hősi cselekményt hajt végre. A hős kihívásokkal találja szemben magát. A pedagógusok által életpályára indított gyermekek, majdani fiatalok felé a munkaerőpiac, a globális politikai és gazdasági válságok, a „fake news” korszak állít kihívást. A történelemtanítás és az állampolgári nevelés módszerei felkészíthetnek arra, hogy a leendő munkaerő legyen kritikus, gondolkodjon, mondja el a véleményét, álljon ki a társadalmi értékek mellett, legyen kreatív, a maga szakmájában akarjon a legjobb lenni, vállaljon felelősséget a tetteiért és legyen a közösségének felelősségteljes tagja, és ezért tegyen meg mindent. Kihívás tehát az a pedagógusok felé, hogy vértessük fel tanítványainkat a megküzdési képesség kialakításával, és merjék megvalósítani elképzeléseiket.

A fenti kompetenciák kialakítását szolgálja az a multimédiás tananyagot alkalmazó tanóratervezet, mely univerzális humanista társadalmi, és az anyagi értékeken túlmutató posztmaterális értékeket fogalmaz meg, úgymint: a demokrácia értékeinek (jogállamiság, a szólásszabadság, részvétel a döntéshozatalban, a társadalmi igazságosság, az önrendelkezés, a szolidaritás, a tolerancia, az együttélés) tisztelete; aktív véleményformálás; személyiségi és emberi jogok tisztelete; társadalmi, gazdasági problémák iránti érzékenység (JANCSÁKNÉ 2019).

Az interjúrészleteket feldolgozó, értelmező és elemző tanóra a fentiek megjelenését tűzte ki célul, szorosan összefonódva azon oktatási-nevelési célokkal melyek megvalósítása során a tanulók tudatosítják, hogy a történelmi múlt ismerete a jelen valódi megértését is szolgálja. A tanóra célja, hogy a videóinterjú segítségével a tanulók hiteles képet kapjanak a 2. világháborút követő korszakban történelmet formáló erők működéséről, az 1950-es években élő nemzedékek sorsáról, a korszakot meghatározó eszmékről. A tanóra teremtsen lehetőséget az adott korszak történelméből fakadó tanulságok feldolgozására, és az személyes élményt jelentsen a tanulók számára. Az interjúhoz kapcsolt feladatsorok segítségével a tanulók felismerjék és megértsék, miképp éreztek, gondolkodtak, cselekedtek az emberek az adott korszakban, és miért tették ezt másképp, mint a jelenben élők. Oktatási-nevelési célként fogalmazódott meg az önálló véleményformálás, és következtetések megalkotására való képesség fejlesztése. A tanóra szerkezete úgy épült fel, hogy a tanulók legyenek képesek kérdések önálló megfogalmazására az adott témakörben. Nagyon fontos kitétel, hogy megvalósuljon a tanulók érdeklődésének felkeltése a videóinterjúban szereplő személyiségek cselekedeteinek, viselkedésének mozgatórugói iránt. A tervezéskor külön figyelmet kapott, hogy a tanóra adjon teret az emberi cselekvés és annak következménye közötti kapcsolat felismerésének gyakorlására.

Fontos volt az is, hogy a téma kapcsán megjelenjen a történészi-kutatói gondolkodás bemutatása: források használata, forráskritika, a velünk élő történelem forrásainak (és őrző- és kutatóhelyeinek) bemutatása, orallhistory források (video, hangfelvétel, interjú) bemutatása (JANCSÁKNÉ 2019).

A VIDEÓINTERJÚS TÖRTÉNELEMÓRÁK TANTÁRGY-PEDAGÓGIAI TANULSÁGAI

Az elmúlt négy év során az 1956-os forradalom és szabadságharc és a szegedi MEFESZ megalakulásának körülményeiről szóló videóinterjúval támogatott tanórákra tanévenként két-két párhuzamos osztályban került sor. Az eredetileg kidolgozott óratervet formáltuk, majd javított,

kiegészített tervezet általi tanórák valósultak meg. Az első, kísérleti tanóra során a hangsúly magára a videóinterjú-részletre helyeződött, az erősen illusztratív szerepet kapott. Így eredményessége a tankönyvvezérelt órákkal szemben az érdekességében rejlett. Kevesebb szerepet kapott a forráskritikai kompetenciafejlesztés, ill. az egyéb nyomtatott forrásokkal való összehasonlításban rejlő lehetőség. A személyes narratíva megjelenítését a tanóra a gyerekekre ható érzelmi reakcióválasz elérésére szűkítette. A széleskörű tanulói kompetenciafejlesztési lehetőségek a második, továbbfejlesztett tanórákon bontakoztak ki. Megfelelő arányt és teret nyertek a megvalósult tanórákon. A tanóra terve kiegészült a fentebb felsorakoztatott célként kitűzött kompetenciák (kritikai gondolkodás, önálló véleményalkotás, következtetések levonása stb.) fejlesztését szolgáló feladatsorokkal.

*A 2018/19-es és a 2019/20-as tanév
videóinterjúkat feldolgozó tanóráinak összehasonlító táblázata*

KÍSÉRLETI ÓRA (2018)	MEGJEGYZÉS	ÁTDOLGOZOTT ÓRA (2019)	EREDMÉNY
videóinterjúk			
https://eyewitness.hu/hu/1956-os-forradalom-es-szabadsagharc-altalanos-iskola/ https://www.youtube.com/watch?v=T40Z4oJQLD4 A, 5 perces B, 3.42 perces C, 3.40 perces	A tanulók részletes beszámolót kaptak a visszaemlékezőtől 1956. október 16. és 20.-i eseményekről. A videórészletek túl hosszúnak bizonyultak, kevés idő maradt más források felhasználására.	https://www.youtube.com/watch?v=T40Z4oJQLD4 A2 1.21 perces B2 3.47 perces	A rövidebb, lényegét kiemelő részletek levetítése lehetőséget biztosított több, írásba foglalt interjúrészlet beépítésére. Ezek elemzésével mélyebb tartalmakat nyertünk a társadalmi rétegződés és forradalom indítósikrájának megismerésekor.

a videóinterjúk használata			
Az interjút megelőző feladat:		Kérdések:	
<p><i>Szedjétek össze és soroljátok fel azokat a törvénytelenégeket, igazságtalanságokat, melyeket az 1950-es évek elején tanultunk, vagy hallottál, olvastál róla. (csoportmunka)</i></p>	<p>A két interjúrészlethez 4 kérdés csatolozott, kb. 10 perc állt rendelkezésre, ami a csoportmunka ellenőrzésére és az egyéni válaszdásra kevésnek bizonyult.</p>	<p><i>- Beszéljétek meg, milyen hasonlóságokat, különbségeket találtatok!</i></p>	<p>Az interjúrészletekhez kapcsolva kétszer annyi kérdésre tudtak a tanulók válaszolni. Ezek a kérdések a kijelölt kompetenciafejlesztési célokat szolgálták. A forráskritika, az egyéni véleményalkotás, véleményütköztetés teret kapott, beszélgetés generálódott.</p>
Kérdések:	<p>A válaszadás néhány tanuló véleményére korlátozódot. A gondolatok mélyebb kifejtésére, esetleges véleményütköztetésre idő hiányában nem kerülhetett sor.</p>	<p><i>- Ha ezeket az igazságtalanságokat, törvénytelenégeket orvosolnátok, milyen megoldásokat választanátok?</i></p>	
<p><i>- Nézzük meg Kiss Tamás visszaemlékezését, majd a meglévő csoportokban hasonlítsátok össze a ti listátokat az elhangzottakkal. Beszéljétek meg milyen hasonlóságokat, különbségeket találtatok.</i></p>		<p><i>- Mit tudtunk meg az interjúalanyunkról? Ki ő?</i></p>	
<p><i>- Szerintetek az interjúalany mennyire rendelkezhet pontos információkkal arról, amiről beszél?</i></p>		<p><i>- Mennyi idő távlatából emlékszik vissza?</i></p>	
<p><i>- Kövessétek a pontokat, próbáljátok meg kiemelni a politikai követeléseket! Közben figyeljétek meg a tömeg reagálását az egyes pontokra! Szerintetek hányan lehettek az egyetem Auditorium maximumában?</i></p>		<p><i>- Milyen részletességgel emlékszik vissza a történetekre?</i></p>	
<p><i>- Figyeljétek meg, hogy ebben milyen szerepet játszottak a szegedi fiatalok! Mi bizonyítja számotokra az események hitelességét?</i></p>		<p><i>- Szerinted ilyen hosszú idő távlatából mennyire emlékezhet a történetekre?</i></p>	
		<p><i>- Hogyan lehet ellenőrizni, hogy nem emlékszik-e rosszul az elbeszélő?</i></p>	
		<p><i>- Milyen történelmi forrásokat kerestek, ha szeretnétek ellenőrizni az elmondottakat? Hol kerestétek ezeket a forrásokat?</i></p>	

egyéb források			
<p>A szegedi egyetemisták követelései. Rádiófelvétel az október 20-i programalkotó nagygyűlésről. https://eyewitness.hu/hu/1956-os-forradalom-es-szabadsagharc-altalanos-iskola/ (6.34 perc)</p> <p>Goda Krisztina: Szabadság, szerelem című játékfilm-részlet szerepelt az óratermben. (17.15-18.41) (A szegedi küldött beszéde a Műegyetemen.)</p> <p>A Budapesti Műegyetem „Csatlakozunk...” kiáltványa.</p>	<p>A rádiófelvétel és az írásban kiadott követelések összehasonlításakor a politikai követelések kiválasztása volt a cél.</p> <p>Kevés teret kapott az eseményhez köthető hangulati, érzelmi elemek vizsgálata.</p>	<p>Szerepkártyák (egykori egyetemisták visszaemlékezései)</p> <p>Történelmi források: Szórólapok, Az egyetemisták követelései, Fényképek a diákgyűlésről, Kihallgatási jegyzőkönyvek, Tanúvallomás, Ügynöki jelentés, Korabeli újságok beszámolóí Hangfelvétel</p> <p>A szegedi egyetemisták követelései. Rádiófelvétel az október 20-i programalkotó nagygyűlésről. https://eyewitness.hu/hu/1956-os-forradalom-es-szabadsagharc-altalanos-iskola/ (6.34 perc)</p>	<p>A szerepkártyák segítségével a törvénytelenégek összegyűjtése hatékonyabbnak bizonyult. Több korabeli szereplőt is megismerhettünk.</p> <p>A hangfelvétel és a nyomtatott dokumentumok árnyalják és kiegészítik az interjúalany visszaemlékezését.</p> <p>Ki tudtunk térni a hangulati, érzelmi reakciók feltérképezésére, forrásértékének vizsgálatára.</p>

munkaformák			
Csoportos és egyéni	<p>A videóinterjú óra kivételével kolléga tanította az osztályokat, így a csoportdinamika és az előzetes tudásanyag ismeretének mértéke bizonytalansági tényező volt az adott órákon.</p> <p>Leginkább egy-egy megszólalás volt jellemző.</p>	<p>Csoportos és egyéni</p> <p>Beszélgetőkör</p> <p>Kérdések megfogalmazása az interjúalanyhoz.</p>	<p>A csoportmunka feladatának feldolgozása a szerepkártyák segítségével kevésbé volt ráutalva a korábban tanult tankönyvi tartalmakra.</p> <p>A kiválasztott visszaemlékezések gazdag információforrással szolgáltak a csoportfeladat megoldásához.</p> <p>A beszélgetés tanári vezetéssel vélemények megformálásához és megosztásához vezetett.</p>

Az elmúlt négy tanév során a kezdeti kísérletek után a tanulók az elemzett tanórákon interjúrészleteket kísérő, megfelelően előkészített feladatsorokat oldottak meg csoportos és egyéni munkaformában, egyben kutató és kritikai, forrásfeltáró munkát végeztek. Élhettek a tanítási módszerek közül az információkeresés, az összehasonlítás és szembeállítás, a vita és megbeszélés, a meggyőzés lehetőségeivel. Feltételeztük, hogy a videóinterjú-részletek beépítésével a mai korosztálynak is érdekes és hatékony tananyagot állítottunk össze. Mindeközben a tanulás területén végzett fejlesztések mellett az óra célja volt az is, hogy a kommunikációs kompetencia, ezen belül a szövegértés fejlesztése is megvalósuljon; a tanulók elemző, mérlegelő, kritikai gondolkodásra való képességei a különféle forrásfeldolgozási feladatok által fejlődjen.

„A tanuló a különböző történelmi korok mindennapi életének vizsgálatával, az életmód változatos formáinak, valamint történelmi életutaknak és cselekedeteknek a megismerésével viszonyítási pontokat találhat, illetve követhető modelleket adaptálhat saját életútjának tervezéséhez és szervezéséhez” (NAT 2020). Mindezek a gyerekek személyes és társas kapcsolati kompetenciái fejlődését szolgálják. Megfelelő példával szolgálhat erre a jól megválasztott és interpretált életút részletet feldolgozó tanóra. A órák elemzésekor kialakított véleményünk, hogy a NAT elvárásainak kiemelkedően és hangsúlyosan felel meg az a tanulásszervezési módszer (KOJANITZ 2018), amely magába foglalja életútinterjúk tanórába építését.

A multimédiás anyagot tartalmazó tanórák megvalósítása során olyan tanulói tevékenységek sorakoztak fel, melyek során ismeretszerzésre, összefüggések feltárására és megjelenítésére egyaránt volt lehetőség. A tanóra a megismerés fő forrásává a gyerekek tapasztalatszerzését (videóinterjú-részletek megtekintése, írott és képi források elemzése) önálló tevékenységét (adat- és forrásgyűjtés) aktivitását (vita, meggyőzés, érvelés) tette. Eközben fontosnak tartottuk olyan pedagógiai helyzetek megteremtését, amelyek elősegítik a tanulók értelmi, érzelmi, szociális és erkölcsi

fejlődését. A munkaformák megválasztásának fókuszában a képesség- és készségformálás, a NAT által elvárható kulcskompetenciák és szakterületi kompetenciák fejlesztése állt (JANCSÁKNÉ 2019).

A hang és mozgóképes nyersanyagok kapcsán „a tanárok egy része gondolhatja úgy, hogy a szemtanúkkal készült interjúkat elég a történelmi események illusztrálására felhasználni. Ezt megindokolhatják azzal, hogy a komplexebb feldolgozásra kevés az idő, illetve hogy az interjúk még így is fel tudják kelteni a diákok érdeklődését, és segíthetnek az események személyes vonatkozásainak megértésében.” (KOJANITZ 2011: 78) Mint korábban leírtuk és a tesztelés során szerzett tapasztalatok alapján is amellet foglaltunk állást, hogy a konkrét tanórai célok fokozott elérése érdekében kihagyjuk a tanórából a mozifilm részletet, ezzel nemcsak az illusztráció jellegű (ugyanakkor akár hatásos érzelmeket hordozó) elemet szerkesztettünk ki a tanórából, hanem – és ezt a kutatási tapasztalatok határozottan megerősítették – a tanóra történelmi gondolkodásra sarkalló célját (historical thinking), a források kezelését és értelmezését jobban elértük, ugyanakkor pedig a tanulók jobban bevonódtak az elemző-feltáró „kutató” szerepekbe, ami nemcsak az órai aktivitást befolyásolta pozitívan, de a gyermekek megnyilvánulásainak hosszát is. Mindez által megerősíthetjük KOJANITZ (2018. 78.) megállapítását: „A történelmi interjúk megjelenése az iskolai oktatásban olyan értékes és élményszerű újdonság, amelyet érdemes, sőt, szükséges is összekapcsolni a történelmi gondolkodást fejlesztő tanítási stratégiák alkalmazásával”. Ilyen tanítási stratégia az idézett írásban a kutatásalapú tanulás. Tananyagunkban ezt támogatják a szerepkártyákról gyűjtendő információkeresés, a videóinterjú-részletekhez csatolt kérdések és feladatok (ld. JANCSÁKNÉ 2019).

A videóinterjúkkal támogatott tanórák tervezése és megtartása, vezetése a hagyományos tanári szerepkör megváltozásával járt. A tanulói személyiség fejlesztésére vonatkozó célkitűzések a következőket várják el a pedagógustól az adott órák esetében is (ld. Útmutató... 2019): nevelés, oktatás egységben szemlélése; alapos, átfogó és korszerű szaktudományos és szaktárgyi tudás; a célokhoz és az adott szituációhoz alkalmazkodva kreatívan, különböző változatokban gondolkodás; rugalmas alkalmazkodás nem tervezett szituációkhoz; nyílt és hiteles kommunikáció; problémamegoldó készség; értelmező, elemző, reflektáló tevékenység; igény a tapasztalatok összegzésére, reflektálására; a megújulás, újragondolás igénye; „újratervezés”, nyitottság új módszerek befogadására.

Tapasztalataink megerősítik a kutatócsoport azon eredményeit, mely szerint a videóinterjúk tanórák az egyes kompetenciák fejlesztésén túl a történelem iránti attitűdök kialakítását is támogatják.

A megtartott órákon az együtt dolgozás élménye táptalaja volt az új befogadására való nyitottság kialakításának, a tolerancia, a szolidaritás fejlesztésének. Az érdekérvényesítő képesség és az együttműködés képességének fejlesztése is színteret kapott. Kiemelt szerep jutott a felfedezési- és megismerési vágy beteljesedéséhez juttatás élményének, az önismeret, az önértékelés fejlesztésének.

A tanóra keretében fontosnak tartottuk a médiatudatosságra való nevelést is, célozva ezzel a kritikai gondolkodásnak a médiamanipuláció elleni védőfaktor szerepét (amely a post-truth korszakban egyre inkább felértékelődő tényezővé válik). Kérdésként hangzott el a tanórákon, hogy mennyire hihetünk a szemtanúknak, és, hogy milyen más forrásokkal tudjuk alátámasztani az általa elmondottakat.

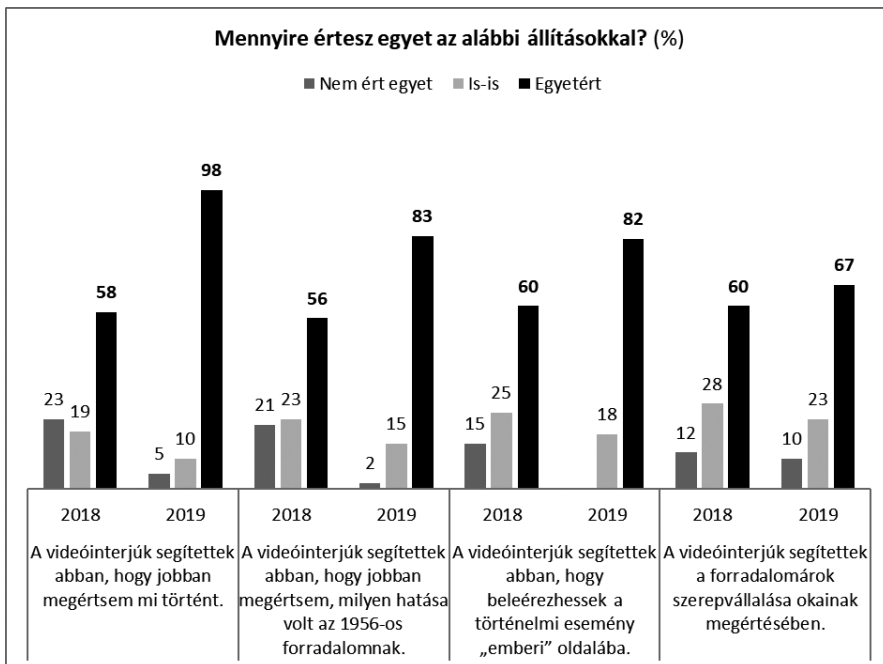
A videóinterjú, mint vizuális információforrás, a gyermekek számára érdekesnek bizonyult a tanórákon, de alkalmazása és pedagógiai hatása eltér mind a játék-, mind a dokumentumfilmekétől.

Fontos módszertani szempont, hogy az interjúkat ne lássuk el aláfestő zenével, és vizualitásában – a korábban leírtak szerint – úgy használjuk a képkivágást mintha az elbeszélő a körünkben ülne. A tanulók számára a személyes történetek megismerésén túl az interjúban említett korszak, a földrajzi és kulturális környezet kiszélesedik és egyben – mint egy narratíva – befogadhatóvá is válik. Az interjúkkal való tananyagfeldolgozás segítette a diákokat abban, hogy kapcsolódási pontokat találjanak a szemtanú által elbeszélte múlt és a jelenkor között.

Az órák keretében a diákok összefüggéseket kerestek az interjúalanyok háttértörténetének megismerésekor. Ezek az interjúk jól kombinálhatóak más forrásokkal: fényképek, tárgyak, filmek, irodalmi alkotások, naplók, visszaemlékezések, levéltári dokumentumok. A különböző források lehetőséget adtak az összevetésre az interjúban elhangzottakkal. Az interjúrészletek talaján beszélgetés kezdődött, mely meghatározó része lett az adott órának, sőt (mint kérdőíves vizsgálatunk alapján megtudtuk) tanórán kívüli tevékenységnek (baráti, családi beszélgetéseknek) is.

Számtalan kulturális, társadalmi és morális kérdés átgondolására volt lehetőség ezeken az órákon. Azonban azt is tudatosítanunk kell diákjainkban, hogy egyetlen személy visszaemlékezése nem az egyetlen beszámoló az adott történelmi korszakról, ezért más interjúrészletet is beépítettünk az órába, melyek nyomtatott formában kerültek a tanulók kezébe.

A tanórák után egy héttel történt kérdőíves adatfelvétel (N=92) eredményei a tanulók értékeléseit az alábbiakban mutatják meg. Azt láthatjuk, hogy a videóinterjú tanórák jelentősen támogatják a tananyag megértését, továbbá a forradalom „emberi oldalának” és a forradalmárok szerepvállalása okinak megértését. A válaszokból kirajzolódnak a 2018-as 1.0 tanórák tesztelése és a 2019-es tanórák közötti különbségek, melyek igazolják a fejlesztés és a program indításakor a tanóra esetében kitűzött céljaink elérését.

forrás: MTA-SZTE ETTK

A 2019-es tanórák utáni fókuszcsoporthoz tartozó interjúkból alább közölt részletek a tanítási-tanulási módszerekre, és a kritikai gondolkodás fejlesztését célzó kérdések esetében nyújtanak tanulói visszajelzéseket. A megkérdezett diákok szerint a látott videóinterjúk hozzájárultak a már meglévő ismeretek elmélyítéséhez, kiegészítéséhez. A tankönyvvezérelt órákhoz képest több, és eltérő információt voltak képesek befogadni és hasznosulni.

„Szerintem tök jó lenne több ilyen órát csinálni, nekem tetszett, hogy csoportokban voltunk, kaptunk szerepkártyákat, nézünk videókat, sok videó volt, ez nekem tetszett, több ilyen lehetne.”

„Igazából ezek az órák a tananyag megértését segítenék. Szóval, ha több ilyen óra lenne, és ami ezekben az órákban történne, azt szerintem dolgozatba nem kéne belerakni, csak tanulást segítő dologként.”

„Sokkal nagyobb érdeklődést keltett, sokkal jobban élvezték azok is, akik például a többi órát kicsit unalmasnak tartják, nem nagyon szoktak figyelni, tényleg, most láttam, hogy odafigyeltek, érdekelte őket, tetszett nekik.”

„Míg az olvasásból több dolgot fel lehet fogni, nem lehet felfogni a hangulatot, nem lehet együtt érezni az adott illetővel, aki épp mondja, mint amikor legutóbb a videóban tapasztaltunk.”

„Én szeretem, amikor a történelmet úgy magyarázzák el, mint egy történetet. Szóval, hogy nem ilyen magolós módon.”

„Én szeretem, ha valami elgondolkodtat az életemen. Szóval, mikor látok egy ilyet, az elgondolkodtat. Az ilyet szeretem.”

„Érdekes volt számomra az, hogy egy ember szempontját láttuk, nem egy általános nézetet láttunk egy adott eseményre, hanem egy személy, egy ország által, nyilván az adott országot képviselte az ember az adott szituációban, ő mesélte el a saját gondolatait, tapasztalatait, élményeit. Nyilván, elég tragikus volt 56', de akkor is, az ottani hangulatba kicsit betekintést nyerhettünk.”

A tantárgy-pedagógia vizsgálódásunk szempontjából fontos, hogy a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés során a diákok kifejezték, milyen hozzáadott értékkel bír a videóinterjú beépítése az órába. Megfogalmazták, hogy miben láttak különbséget a tankönyvvezérelt és a multimédiás tananyagot felhasználó óra között:

„A videóban látjuk azt a személyt és azokat az embereket, akik ott voltak és ezt csinálták, a könyvben meg csak le van írva és elképzelhető, hogy hogyan történt, de a videón látod, átéled a helyzetet.”

„... amikor az a bácsi beszélt, aki ott volt a forradalom kitörésekor, része volt benne. Az csodálatos volt. Szinte mintha ő mesélte volna személyesen nekem, ez nagyon izgalmas. Így sokkal jobban áttekinthető volt, mintha magamnak olvastam volna, mert ezt elmesélték.”

„Ha az ember elolvas egy könyvet, annak is van egy hangulata, beleéli magát az ember, én is szeretek olvasni egyébként, de alapvetően, ha egy videót nézek, amin egy ilyen közösségi esemény van, és az emberek ilyen lelkesek, összetartanak, az nekem sokkal könnyebben átjön, mint ha ugyanezt a párbeszédet, nyilván, az ovációt, tapsot, amit az egyetemisták akkor csináltak jó pár százan, azt egy könyv nekem nem fogja átadni.”

Tantárgy-pedagógiai vizsgálódásunk szempontjából hasznos adalékot jelenthetnek az elmult tanévben ballagó nyolcadikosok búcsúlevelei, melyben így összegezték az eltelt évek történelemóráit:

„Ami tetszett, mindig is, az a kutatómunka volt. A régi, valós jelentések és döntések hátterét, motivációját, vagy akár a döntés helyességét megvitatni. Nekem ez az izgalom járta át mindig is a történelemórákat, és ezért is mentem bele sokszor akár vitákba, hiszen ez izgató.”

„Nagyon érdekes volt az elődeinkről, a múlt eseményeiről tanulni, hiszen minden változik a korról, de mégis belelehetünk régi események lezajlásába. Kifejezetten tetszettek azok az órák, amikor régi felvételeket néztünk, és persze az is, amikor emléktárgyakat hozott be. A kedvenc témaköröm az volt, amikor a MEFSZ-ről, Kiss Tamásról tanultunk. Szintén érdekfeszítő volt, amikor Kiss Tamásnak írtunk össze kérdéseket.”

„Számomra azok az órák voltak a legérdekesebbek, amikor arról az időszakról tanultunk, amiben a nagyszüleim születtek, és az ő nagyszüleik éltek.”

„Nekem azok a történelem órák váltak érdekessé, amik vagy csoportban vagy páros munkában történtek. Sokkal jobban fel lehet így dolgozni a tananyagot és mindenkinek talán egyszerűbb is, ha közösen dolgozunk ki akár egy feladatot vagy egy jegyzetet és otthon nem kell neked írnod vagy eldöntened, hogy jót írtál-e vagy sem hanem az órán egy kiváló tanárral és gyerekekkel van lehetőség egy szuper jegyzetet írni tanóra keretében.”

Összességként elmondhatjuk, hogy a videóinterjúval támogatott tanórák hatékonyá tették a tanulók számára a tananyagfeldolgozást, az információk megértését, hatékonyabb elmélyítését. Hasznos eszközévé vált a megértésnek, feldolgozásnak, teret engedett a kérdésfeltevéseknek, dilemmák megbeszélésének. Megtámogatta a csoportmunkát, lehetővé tette a véleménynyilvánítást és ütköztetést, ezzel párhuzamosan megerősítette a kritikai gondolkodás fejlesztését.

A kérdőíves adatfelvétel arra is választ adott, hogy a megkérdezett tanulók (N=92) 41,4 %-a a tanóra után beszélgetett az osztálytársakkal az 1956-os forradalomról, míg családtagjaikkal 35,3 %-uk. Ez az eredmény, bár nem tudatos hozadéknak tűnhet (mondhatjuk, hogy ez nem feladata a történelemtanításnak), mégis azt jelenti az elemzőnek, hogy a videóinterjú óra sarkallhatja a családi értékátadást, a családtörténetekben megjelenő nemzeti történelem iránti érintettség pedig a kollektív emlékezetben való megőrződést (JANCSÁK 2020a). Ha a történelemórai ismeretek, mint ismétlődő információk a nevelés tereiben (a szabadidő tereiben) a család és a kortárs csoport (mint a két legfontosabb értelmező közösség) által is feldolgozásra, megbeszélésre kerülnek, ezzel a történelemtanítás által képviselt társadalmi értékek internalizálását támogatják.

IRODALOM

FISCHERNÉ DÁRDAI ÁGNES (2010): Történelemtanítás Magyarországon a XXI. század elején (Helyzetkép és perspektíva). *Történelemtanítás* 1. évf. 1. sz. <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/02/fischerne-dardai-agnes-tortenelemtanitas-magyarorszag-a-xxi-szazad-elejen-helyzetkep-es-perspektiva/> [2020.11.07.]

GÁBOR KÁLMÁN (2006) Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Szeged, Belvedere Meridionale. 384–427.

GYÁNI GÁBOR (2000): *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, Napvilág Kiadó.

JANCSÁK CSABA (2016): *Az 1956-os forradalom indítószikrája a szegedi MEFESZ*. Szeged, Belvedere Meridionale.

JANCSÁK CSABA (2018): Szemtanúkkal készült videointerjúk alkalmazása valamint hozzáadott értéke a történelem és állampolgári ismeretek tanításában. In Bánréti Zoltán – Jancsák Csaba – Kósa Maja – Képiró Ágnes (szerk.): „Féldőben” – *Eredmények és perspektívák: MTA Tantárgypedagógiai Kutatási Program Bölcsészeti és Társadalomtudományi Munkacsoportjának konferenciája és szakmai vitája*. Szeged, Belvedere Meridionale – MTA-SZTE ETTK. 13–18.

JANCSÁK CSABA (2019a): A személyes narratívák és a történelemtanítás értékvilága. In Kovács Gusztáv – Lukács Ottilia (szerk.): *Az elbeszélés ereje*. Pécs, PPHF. 7–22.

JANCSÁK CSABA – SZÖNYI ESZTER – KÉPIRÓ ÁGNES (2019b): The Impact of Video Testimonies in Holocaust Education in Hungary. *International Journal of Research on History Didactics History Education and History Culture* vol. 40. 161–179.

JANCSÁK CSABA (2020a): Történelmi emlékezet és a család. In A. Gergely András – Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor – Kovács Éva – Paksi Veronika (szerk.): *Kultúra, közösség és társadalom*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – Magyar Szociológiai Társaság. 141–159.

JANCSÁK CSABA (2020b): Családtörténetek hiánya, történelemtől elidegenedett nemzedék, új ifjúsági sebezhetőségek és történelemtanítás. *Magyar Tudomány* 181. évf. 8. sz. Akadémiai Kiadó 1014–1021.

JANCSÁKNÉ MAJZIK ANDREA (2013): Holokauszt gyermekszemmel. A Holokauszt-emléknap köré szerveződő, videointerjúkra épülő művészeti projekt általános iskolai megvalósítása. *Módszertani Közlemények* 53. évf. 4. sz. 15–31. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/33103/>

JANCSÁKNÉ MAJZIK ANDREA (2019): Történelmi és kritikus gondolkodás a történelemórán. Videointerjú alapú történelemtanítás az 1956-os forradalom témájában. *Módszertani Közlemények* 59. évf. 4. sz. 30–45.

KOJANITZ LÁSZLÓ (2011): A forrásfeldolgozástól a kutatásalapú tanulásig. *Történelemtanítás* 2. évf. 4. sz. <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2012/01/kojanitz-laszlo-a-forrasfeldolgozastol-a-kutatasalapu-tanulasig-02-04-05/> [2020.11.07.]

KOJANITZ LÁSZLÓ (2018): Az elbeszélt történelem forrásainak alkalmazása a történelemórákon. Új Pedagógiai Szemle 9-10. sz. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-elbeszelt-tortenelem-forrasainak-alkalmazasa-a-tortenelemorakon>

KOJANITZ LÁSZLÓ – BORHEGYI PÉTER – PÁLINKÁS MIHÁLY [szerk.] (2017): *Történelem tankönyv 8.* Eger, Eszterházy Károly Egyetem, OFI.

LÉGRÁDI FRUZZINA: *Történelem 8. FI-504010801 Tanmenetjavaslat* https://www.tankonyvkatalogus.hu/tanmenet2016/FI-504010801_rugalmas.docx [2020.11.07.]

NAHALKA ISTVÁN (2002): *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

NAHALKA ISTVÁN (2013): Konstruktivizmus és nevelés. *Neveléstudomány* 2013/4, 21–33.

NAT 2020: *Magyar Közlöny* 17. sz. 2020. január 31. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes>

[2020.11.07.]

NAT Kerettantervek: https://www.oktatas.hu/koznevelés/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8 [2020.11.07.]

PÁSZKA IMRE (2007): *Narratív történetformák. A megértő szociológia nézőpontjából.* Szeged, Belvedere Meridionale.

PÁSZKA IMRE (2017): *A személyes történetek elméleti és módszertani kereteinek vázlatja.* (MTA–SZTE ETTK) <https://eyewitness.hu/wp-content/uploads/kutatas/P%C3%A1szka%20Imre%202016%20A%20szem%C3%A9lyes%20t%C3%B6rt%C3%A9netek%20elm%C3%A9leti%20%C3%A9s%20m%C3%B3dszertani%20kereteinek%20v%C3%A1zlatja.pdf> [2020.11.07.]

Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez (2019) https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositesi_rendszereben_6.pdf [2020.11.07.]

ZSOLNAI ANIKÓ (2017): A média hatása a szociális viselkedésre és a társas kapcsolatok alakulására serdülőkorban. *Educatio* 26. évf. 2. sz. 246–256.

A kutatás elvégzését és a tanulmány megjelenését támogatta az MTA Tantárgy-pedagógiai programja és a TKI.